

M. Jan Hus, Panna Maria a Ovidius¹

Jana Nechutová

Jan Hus, Jungfrau Maria und Ovidius Die Studie bringt jene Stellen aus den Traktaten, Predigten und exegetischen Schriften von Jan Hus, die über die Würde der Jungfrau Maria sprechen, besonders solche, wo Mariens Würde mit derjenigen der Priester verglichen wird. Die bedeutsamste diesbezügliche Passage befindet sich in der Polemik *Contra predicatorem Plznensem*: Ein neu ordiniertes Priestere hätte/soll gesagt haben nämlich in seiner Predigt in Pilsen u. a. gesagt, dass jeder, auch der moralisch schlechteste Priester, würdiger als die Mutter Jesu sei, da er das Leib des Herrn täglich (also anders als Maria, die Jesus nur einmal gebar) erschaffe. In diesem Zusammenhang zitiert Hus das Marienlob aus Pseudo-Ovidius' epischer Dichtung *De vetula* (13. Jahrhundert); die tschechische Übersetzung dieser Verse bildet einen Bestandteil des Aufsatzes.

Představa, že Husova teologie vylučovala nebo snad jen relativizovala mariánskou úctu, je snad dnes již překonaná. Ani ne tak zásluhou odborníků, ti se Kybalem počínajíc a Šmahelem i Soukupem končíc této otázce nevěnovali, důvodem je spíše skutečnost, že ekumenické napětí, které zde mohlo být zdrojem konfliktu, v posledních desetiletích značně polevilo. Z novější doby mohu uvést jen stručný článek M. Pazourka,² v širších souvislostech se otázce věnuje disertace F. Urbana, obhájená na Cyrilometodějské teologické fakultě v Olomouci v roce 2012.³ Její autor se neomezuje pouze na Husa, mluví také o jeho předchůdcích a o dalších autorech české reformace, a pokud jde o Husa, zaměřuje se disertace k Husovým zmínkám o událostech Mariina života a o souvisejících dogmatech a svátcích; nezabývá se tím, jak Husova mariánská místa souvisejí s jeho eklesiologií a učením o sacerdotiu, o kněžské a papežské moci. Problém kultu svatých v české reformaci zpracovává monograficky Ota Halama. V jeho práci naj-

---

1 Studie vznikla v rámci výzkumného projektu GAČR „Jan Hus a husitská literatura pro 21. století“ (17-15433S); nárys tématu byl stručně představen stejnojmenným článkem in: *Alis volat propriis*. Sborník příspěvků k životnímu jubileu Ludmily Sulitkové, Brno 2016, k vydání připravila H. Jordánková, 134–139.

2 „O významu mariánské úcty M. Jana Husa pro ekumenismus“, in: *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi*, Sborník z mezinárodního symposia, konaného 22.–26. září v Bayreuthu, ed. J. B. Lášek, Praha 1995, 171–174 (německá verze sborníku, *Jan Hus zwischen Zeiten, Völkern, Konfessionen*, hg. F. Seibt, München 1997, tento text nepřináší).

3 Sondy do české středověké mariologie.

deme i zmínky, byť marginální, o úctě k Panně Marii, o jejím nanebevzetí a o moci jejích přímluv, přičemž stojí za pozornost, že zde autor bere v úvahu i Viklefovy (mimochodem samy v sobě rozporné) názory.⁴

Výmluvné je, že se výtka, která by se mariánské úcty, vlastně jejího nedostatku u Husa, týkala, nevyskytla v žádném ze žalobních článků, jež byly proti Husovi vznášeny ze strany pražských farářů a pak, od roku 1412, ze strany jeho kolegů a bývalých spolupracovníků. Je skoro až překvapivé, že se žalobci soustředí na zásadní věroučné problémy, drží se hlavních pojmů Viklefovy a Husovy nauky (pojetí církve, sacerdotia, papežské moci, eucharistie). Na druhé straně ale víme, že nařčení ve věci mariánské úcty zde byla: v závěru jednoho z textů, který si Hus pro Kostnici před odjezdem na koncil připravil, na konci spisu *De fidei sue elucidacione*, čteme jeho ohrazení nejprve proti výtkám, že by popíral přímluvy svatých v nebi za živé i za zesnulé. Husova ohrazení zde kupodivu nevyznívají polemicky, ve smyslu své imitatio Christi je český reformátor formuluje jako přímluvu: *Rogo piissimum Jesum Cristum... ut dignetur illis culpam dimittere, qui de me dicunt vel dixerunt privatim vel publice, quod ego negarem sanctorum suffragia...*⁵

Ve stejném smyslu následuje pak Husovo ohrazení proti nařčení, že řekl nebo vůbec držel, že Maria porodila syna nikoli jako panna, ale jako kterákoli jiná žena. I zde se za ty, kteří jej takto osočují, přimlouvá: *...rogo etiam pro eisdem meis accusatoribus Virginem castissimam, genitricem Salvatoris, reparatricem humani generis, Reginam celi,*⁶ ale přechází i do ostřejšího tónu, jaký uplatňoval již dříve ve svých polemických spisech: *Obmutescant ergo et erubescant inimici, non dico mei tantum, sed verius sui et animarum suarum, qui mendaciter de me referunt, quod dixerim vel unquam tenuerim, quod Maria, mater Cristi, non manens virgo sicut alia mulier peperit...*⁷ Tato pasáž je jednou z nejvýraznějších Husových přiznání k víře v Mariino panenství. Není přímo řeč o mariánském kultu, o mariánské úctě, z textu je ale zřejmé, že mariánská úcta tak, jak ji praktikoval vrcholný středověk, není pro Husa problematická. Je zde také (bez

4 O. Halama, *Otázka svatých v české reformaci*, Brno 2002, 26–27, 146.

5 „De fidei sue elucidacione“, in: *Magistri Iohannis Hus Constantientia*, H. Krmíčková et alii (edd.), *Magistri Iohannis Hus Opera omnia XXIV, Corpus Christianorum, Continuatio mediaevalis*, Turnhout: Brepols, 2016, 96.

6 Ibidem, 97.

7 Ibidem.

uvedení místa) připomenut Bernard z Clairvaux, podle nějž díky Mariině milostiplnosti získávají všichni nemocní zdraví, zarmoucení útěchu, hříšníci odpuštění, spravedliví milost.

Ve svých výkladech systematické teologie, v souboru univerzitních přednášek *Super Quattuor Sententiarum* z roku 1407/8 (I. IV, dist. 11. c. 3) v distinkci o transsubstanciaci, popírá Hus tezi, že kněží při službě eucharistie tvoří svého Stvořitele, a jsou tak dokonce důstojnější a stojí výše než Panna Maria, která Krista porodila jen jednou, zatímco oni jej mohou stvořit kdykoli, denně.⁸ S formulací, podle níž kněží Kristovo tělo tvoří, „creant“, se Hus vypořádal už jednou, a to ve spisku s latinskou i českou variantou – *De sex erroribus, O šesti bludiech*, kde je pojmu i výrazu „creare“ věnována hned první partie spisku, a v české verzi se objeví i jméno Panny Marie: *A tak nebožátka vzdvíhají se duostojenstvím nad Pannu Marii, né i nad Krista, pravého Boha i člověka, řkúce, že jsou jeho stvořitelé, a tiem vzdvižením jsúce pravý Antikrist...*⁹ Že jsou kněží Kristovými stvořiteli, říká explicitně pastorální příručka s titulem *Stella clericorum*,¹⁰ která byla podle názoru svého editora sepsána kolem roku 1200; byla známa i v českém prostředí, dochovala se zde v překvapivě vysokém počtu rukopisů.¹¹ Je tam několikrát řeč o důstojnosti a výsostné moci kněze, který denně tvoří, podobně jako Panna Maria ve svém těle, tělo Kristovo; výslovně však *Stella clericorum* neříká, že by proto byli kněží nadřazeni Panně Marii.¹² Olivier Marin (viz zde pozn. 11) právem nalézá souvislost mezi kritikou spisku *Stella clericorum* v české reformaci a Husovým učěním o eucharistii, to ovšem v probíraných kontextech přímo souvisí s dal-

8 *Mag. Joannis Hus Super IV Sententiarum III-IV*, ed. W. Flajšhans – Dr. Marie Komínková, Prag 1906, 571.

9 „O šesti bludiech“, in: Mistr Jan Hus, *Drobné spisy české*, ed. Jiří Daňhelka, M. Iohannis Hus Opera omnia IV, Praha 1985, 271–273.

10 *Stella clericorum*, ed. E. H. Reiter, Toronto Medieval Latin Texts, 1997.

11 O. Marin, „Hus et l'eucharistie: Notes sur la critique hussite de la Stella clericorum“, *Bohemian Reformation and Religious Practice* 3 (1998), 55, pozn. 30, uvádí počet 14 rukopisů v Kapitulní knihovně Praha, 11 v Národní knihovně České republiky a 2 v knihovně Českého národního Muzea v Praze. Srv. tamtéž v pozn. 29 odkaz: A. Garcia y Garcia, „Manuscritos de la Stella clericorum“, *Scripta theologica* 16 (1984), 385–404. Též *Catalogi librorum vetustissimi Universitatis Pragensis*, Z. Silagiová – F. Šmahel (edd.), Corpus Christianorum, Continuatio Mediaevalis, Turnhout: Brepols, 2015, 21.

12 Najdeme zde podobně povážlivé tvrzení, převzaté údajně z Bernarda: ... *pretulit vos (sacerdotes, Deus) angelis, Tronis et Dominacionibus* (c. 20, 44).

šími závažnými tématy, s Husovým pojetím sacerdotia a vůbec s viklefskou a husovskou eklesiologií.

Do přímého vztahu právě s pojetím církve klade Marii Husův list z března 1413 Křišťanovi z Prachatic jako rektoru univerzity na jeho dotaz ohledně definice církve: hlavou církve je samozřejmě Kristus, *et virgo mater fuit tunc* (a principio incarnationis) *parcialis ecclesia militans in fide et karitate, que plus valuit quam omnes apostoli, et per consequens plus quam omnes cum papa moderni prelati*.¹³ To je zjevná narážka na tezi o nadřazenosti kněží Panně Marii. (Pokud bychom hledali odpovídající výroky v Husově hlavním eklesiologickém díle, *De ecclesia*, nenajdeme je, Panna Maria je tam jmenována na třech místech v nevýznamných kontextech.)

Text, jemuž se věnujeme dále, *Contra predicatorem Plznensem*,¹⁴ je svým žánrem polemický. Vznikl roku 1411. O jeho obsahu a smyslu budíž stručně řečeno: Hus se dozvěděl, že jeden kazatel ve svém primičním kázání v Plzni řekl jednak, že kdokoli se dopouští smrtelného hříchu, není proto služebníkem a synem ďáblovým; za druhé, že dokud vysvěcený kněz nesloužil svou první mši, primici, je dosud Božím synem, ovšem napříště je už Božím otcem a stvořitelem Božího těla; za třetí, že nejhorší kněz je lepší než nejlepší laik.¹⁵ Hus nejprve tyto teze rozebral a samozřejmě odmítl a poté celý problém znovu shrnul do poněkud odlišných tří bodů: *Primum ergo mendacium est, quod sacerdos est creator sui creatoris. Secundum mendacium, quod omnium regem et creatorem totius creature sacerdotes creant. Tercium mendacium, quod sacerdotem dampnari inconueniens est*.¹⁶ („První lež je tedy tvrzení, že kněz je stvořitelem svého Stvořitele. Druhá lež – že kněží tvoří Krále všeho a Stvořitele veškerého tvorstva. Třetí lež – že odsuzovat kněze je nepatřičné.“) Nakonec se vrátí ke třetímu článku podle prvního rozdělení, k výroku, že nejhorší kněz je lepší než nejlepší laik. To uvede ad absurdum sylogismem, z něž vzejde konkluse, že (biskup) Jidáš je lepší než svatý (laik) král David. A pak už je

13 *M. Jana Husi Korespondence a dokumenty*, vyd. V. Novotný, Praha 1920, č. 60, s. 166.

14 In *M. Iohannis Hus Polemica*, ed. J. Eršil, *Magistri Iohannis Hus Opera omnia XXII*, Praha 1966, reed. Corpus Christianorum, *Continuatio mediaevalis*, Turnhout: Brepols, 2010 (dále cituji podle tohoto 2. vyd.).

15 *Polemica*, 111; srov. *Korespondence a dokumenty*, č. 37, s. 111–113, a v Husově listu Plzeňském z podzimu 1411, č. 35, s. 106.

16 *Polemica*, 117.

nasnadě to vše označit jako zřejmou hloupost – *stultitiam tam patulam*, a první část celého polemického traktátu ukončit.¹⁷

Následujícím stručným exkurzem chci posílit mínění, které dnes v odborných kruzích spíše slábne, totiž názor, že Hus, ač své tzv. předchůdce nikde, pokud víme, necituje a výslovně se na jejich texty a výroky neodolává, vychází ze spirituálního prostoru, který právě oni vybuodovali. Podle Vlastimila Kybala¹⁸ byl snad výrok, že kněžská důstojnost spočívá mj. v tom, že oni tvoří při mešním aktu Krista, rozšířena i v Čechách již od doby Matěje z Janova. Takovou formulaci v Matějových *Regulae Veteris et Novi Testamenti* nenajdeme, ale čteme tam podobné výroky, mezi jinými např.:

Superbiunt namque mali (sacerdotes) ex rebus divinis, scilicet ex potestate et auctoritate divina et honore, qui fit propter statum...¹⁹ nebo Ad quos (sacerdotes) dudum ante dictum est per verbum Dei Exodi Multum erigimini, filii Levi: Hodie tamen hec iniquitas supra modum habundavit, scilicet quod nos sacerdotes existentes moribus et vita laycis quibusdam multo, heu, inferiores, tamen de nostro statu plus quam decet gloriamur.²⁰

Zní to podobně jako Husovy výtky kněžím ohledně jejich pýchy, i jako jeho energická obhajoba nadřazenosti dobrého laika špatnému knězi. Pravedpodobně již tehdy byl v Čechách text *Stella clericorum* znám.

Husovým konstatováním, že protivníková konkluze je *stultitia patula* – zřejmá hloupost, přicházíme ke druhé hlavní části Husovy polemiky proti plzeňskému kazateli. Nyní se obrací proti „některým“ (*quidam*), kteří ve svých kázáních mluví i o Panně Marii. Znovu jde o tezi, s níž jsme se setkali v Husově výkladu Lombardových Sentencí a v české verzi traktátu *O šesti bludiech*, totiž že kněžská důstojnost je nadřazena důstojnosti Panny Marie. Husova polemika zní na tomto místě takto:

Ale někteří v souvislosti s tím kážou, že nejhorší kněz je důstojnější než blahoslavená Panna, matka Kristova, a jejich šílenství se šíří jako rakovina a vychází z jejich vlastní vypínivosti, z lakomství a z dáblovy lstivosti (...) argumentují takto: Jestliže je Panna Maria

17 Ibidem, 121.

18 M. Jan Hus, *Život a učení*, díl II., Učení, napsal Vl. Kybal, část 3., Praha 1931, 239.

19 *Matěje z Janova Mistra Pařížského Regulae Veteris et Novi Testamenti*, vyd. Vl. Kybal, svazek IV., Inšpruk 1913, I. III, tr. 6, c. 68, s. 319.

20 *Matěje z Janova Mistra Pařížského Regulae Veteris et Novi Testamenti*, vyd. Vl. Kybal, svazek IV., Inšpruk 1913, I. I, tr. II, reg. IV, c. 9, s. 136.

blahoslavená a důstojná, protože Krista jednou zrodila, blahoslavenější a důstojnější je každý kněz, který jej stvořil už tolikrát a může jej stvořit, kdykoli se mu zachce...²¹

Ponechme v našem kontextu stranou závažnější stránku těchto Husových vývodů – zřetelně zde hlásá a hájí své a Viklefovo pojetí sacerdotia, kněžství, a svou a Viklefovu eklesiologii. Následuje několik expresivních odstavců s aklamacemi a s apostrofami, z nichž něco málo citujeme, byť v českém překladu, abychom získali aspoň přibližnou představu o stylistické výbavě Husových polemik:

Směšují lež s pravdou, aby se vytahovali, činili zadost své lakotě a klamali lid. Je pravda, že svatá je Panna, která porodila Spasitele, a lež je, že každý kněz tvoří Krista, kdy se mu zachce, nebo že jej stvořil už vícekrát. Ona lež, že kněz tvoří Krista, pochází od ďábla, a je tomu tak i se lží o tom, že každý kněz je důstojnější než Matka Kristova. Ten lstivý plaz tedy klame pomocí scestného učení: domnívají se totiž, že Bůh měří důstojnost člověka podle úradu a nikoli podle zásluh života...²² Ale existuje hanebnější povyšování, než když se povyšuje nehodný kněz nad Spasitelovu přeslavnou Matku? Skutečně, takoví rouhači jsou horší než ten farizeus, který se povyšoval nad hříšníky a nad celníkem. Tohle jim ale v jejich vypínavosti nestačí, ale příliš si o sobě myslí a vynášejí se, ovšem hloupě, ještě výš, nad obnovitelku lidského pokolení; pokud se před ní nepokoří, budou navěky zatraceni spolu s otcem pýchy Luciferem.²³ A divím se, proč kněží, když jsou tedy důstojnější než Panna, Matka Kristova, vzývají její přispění slovy „Prosíme, dej nám, svým služebníkům, Pane Bože náš, abychom i pro přímľuvu slavné blahoslavené Panny Marie byli osvobozeni od časného smutku a užívali věčné radosti“, a podobně! – Ty ničemný a pyšný kněže, ty se odvažuješ žádat od nejdůstojnější Matky přímľuvu, ochranu a přijetí, ty, který se zároveň ve svém lakotném a nadutém srdci odvažuješ povyšovat každého kněze, i toho nejhoršího, i sebe samého, nad Královnu světa, Vládkyni andělů a Bránu nebeskou?²⁴

Dalším odstavcem Husovy polemiky se konečně dostáváme i k Ovidiovi:

Kéž by tedy ti rouhaví žvanilové odložili svou rouhavou domýšľivost a podívali se na pohana Ovidia, který psal v době před Kristovým vtělením, a kéž by si s pokorou povšimli chváľ Panny Marie v jeho skladbě, která se nazývá De vetula – Stařena!²⁵

To mluví Hus o básnické skladbě, již středověk, byť s jistými rozpaky, připisoval Publiu Ovidiu Nasonovi.

---

21 *Polemica*, 122.

22 *Ibidem*.

23 *Ibidem*, 124.

24 *Ibidem*. (Srov. Mariina jména v invokacích Litanie Loretánské.)

25 *Polemica*, 125.

„Ovidius ve středověku“ je velké téma latinské medievalistiky. Připomeňme, že 12. století, zlatý věk latinského literárního středověku, bývá označováno jako humanismus 12. století,²⁶ jindy jako „aetas Ovidiana“: je to doba, kdy byl tento básník nejvíce a nejčastěji citován, napodobován, parafrázován, komentován. Za pozornost stojí, že na rozdíl ode dneška neznamenal četba Ovidia nejspíše *Metamorphoses*, nýbrž spíše *Heroides* a další elegická díla, mj. jeho milostné elegie.

Jeden ze středověkých *accessus ad auctores*, patrně ze 12. stol., říká v oddíle *Accessus Ovidii de remedio amoris*,²⁷ že na základě Ovidiovy *Ars amatoria* se mnoho mladých mužů oddalo milostným rozkoším a nevyhýbali se ani vdaným ženám a vlastním příbuzným, milostně se spojovali stejně s vdanými jako se svobodnými pannami. Šlo tedy o „amor illicitus“, o lásku zakázanou. Tak se Ovidius vystavil výtkám, a aby svou pověst zachránil, sepsal *Remedia amoris*, v nichž mladým lidem ukázal, jak se nedovolené, zakázané, lásce vyhnout. Je zjevné, že jde o morální, tzv. tropologický výklad, můžeme dodat, že se s Ovidiem i s dalšími latinskými klasiky zacházelo ve středověku téměř stejně jako s Písmem. Jejich výroky byly podrobovány čtverému výkladu: literárnímu – doslovnému, morálnímu – tropologickému, alegorickému (většinou christologicky pojatému) a anagogickému – eschatologickému.

Příkladů morálního nebo alegorického výkladu Ovidia bychom mohli jistě najít mnoho, nejznámějšími případy jsou *Integumenta Ovidii* Jana z Garlandie (13. stol.) nebo *Ovidius moralizatus* Petra Berchoria ze století následujícího, vzory, jež byly zpracovávány i v národních jazycích.²⁸

Pokus převléci do alegorického roucha nejen Ovidiovy verše, ale dokonce celého samotného básníka, se udál také ve 13. století v anonymní veršované skladbě *De vetula*,²⁹ právě v té, již Hus cituje. Báseň má téměř 2400 hexametřů, byla složena před rokem 1266, a čtenářům byla před-

26 Ch. H. Haskins, *The Renaissance of the XIIIth Century*, Cambridge (Mass.) 1927, další vydání a přetisky.

27 *Accessus ad auctores*, vyd. R. B. C. Huygens, Bruxelles: Brill, 1954, 34.

28 F. Ghisalberti, *Giovanni de Garlandia Integumenta Ovidii, Testi e documenti inediti o rari* 11, Messina – Milano, casa Editrice Principato 1933; týž, „L’Ovidius Moralisatus de P. Bersuire“, *Studi Romanzi* (sic) 23/1933, 5–136.

29 Vyd. Paul Klopsch, *Pseudo-Ovidius De vetula. Untersuchungen und Text*, Leiden-Köln 1967; Dorothy M. Robathan, *The Pseudo-Ovidian De Vetula: Text, Introduction, and Notes*, Amsterdam 1968.

ložena jako poslední Ovidiovo dílo z vyhnanství. První kniha popisuje zhýralý a bezstarostný život básníka, který hodnotí výhody a rizika vztahů se ženami různého společenského stavu (*virgo, nupta, vidua*) a oddává se všem možným druhům zábavy (lov, jezdeckví, hry). Ve druhé knize se vypráví mj. o Ovidiově dobrodružství: přichází za starou kuplířkou, aby mu pomohla tajně se sejít s překrásnou pannou, ale místo předmětu svých tužeb nachází básník ve svém loži odpudivé tělo staré kuplířky, *mediatrix*, která mu měla setkání s milovanou pannou zprostředkovat. Už to je varování, a pravda se vyjeví tak, že se s vytouženou dívkou básník setkává po dvaceti letech: krása ženy odkvetla, muž je sice stále vystaven pokušením, ale na základě tohoto šoku se rozhodne prožít své stáří jinak: bude se věnovat výhradně studiu. Tak končí druhá kniha skladby. Tak se obvykle *De vetula* ve školské literární historii charakterizuje, ale to vše je zatím jen velmi hrubý dějový rámec.

Vydavatel básně, Paul Klopsch, ji označil jako „das philosophisch-theologisches Epos“ a ukázal na její sepjatost s velkými kosmologickými díly 12. stol.: s *Cosmographií* Bernarda Silvestris, s Alanem ab Insulis (*De planctu nature a Anticlaudianus*) a nakonec i s *Architreniem* Jana z Hauville. Tento převládající tón básně je nejvýraznější ve třetí knize, která je celá básnickou teologickou spekulací. Na základě studia sedmi svobodných umění a pak zejména Aristotela, ale také veden autoritou Písma, dochází k jistotě o jednom všemohoucím a věčném Bohu, stvořiteli světa, o Bohu trojjediném; jakkoli to odporuje lidskému rozumu, věří básník – Ovidius ve zmrtvýchvstání. V této, třetí, knize od v. 463 začíná astrologická pasáž: *Hos – astronomos – apud invenies, quid significare planetis, / quid signis domibusque datum...* („U astronomů se dozvíš, co mohou znamenat planety, souhvězdí a domy...“), a od v. 594 se vykládá o funkci konjunkcí Juppitera se Saturnem, kde od v. 611 čteme: *Una quidem talis felici tempore nuper / Cesaris Augusti fuit.../... Que significavit / post annum sextum nasci debere prophetam / absque maris coitu de virgine...* („K jedné takové konjunkci došlo ve šťastném čase panování Caesara Augusta..., a ta znamenala, že po šesti letech se má narodit z panny, která nepoznala muže, prorok...“); o chlapci, který se za této hvězdné konjunkce narodí, se ve v. 630–631 říká *puerumque Iesum vocat ipsum / gens quendam* („a jeden národ nazývá tohoto chlapce Ježíšem“).

A tak se zde vedle Vergilia, který bývá středověkem nazýván po svou předpověď Kristova příchodu ve 4. ekloze svých *Búkolik* „nejkřesťanštěj-

ším básníkem“ (*poeta christianissimus*), setkáváme s dalším hlasatelem Krista z pohanů. Ovidius ovšem na rozdíl od Vergilia přišel k této cti nepřímou, díky pseudoepigrafu. Ostatně Vergilia, totiž jeho zmínku o sibyllinském proroctví, zde nepravý Ovidius hned dvakrát cituje: *Hec sunt que cecinit Cumane Musa Sibille* („Právě toto věštila Sibylla Kúmská“)³⁰ a pak hned na začátku našeho následujícího úryvku (viz pozn. 35).

Zcela v závěru oné básnické skladby najdeme modlitbu k Panně Marii, kterou máme před sebou a kterou převzal Hus do polemiky proti plzeňskému kazateli. O Ovidiovi jako jejím původci v nejmenším nepochyboval, stejně jako většina starších středověkých autorů, kteří skladbu *De vetula* znají.³¹ Situace se mění od konce 14. století, v Husově době již jeho učení současníci věděli, že atribuce skladby klasikovi římské poezie je absurdní.³²

Zde je její překlad:³³

1/772 Blahoslavená Panno, ty na noční obloze svítíš
zářivým souhvězdím s klasem:³⁴ smím přece žít ještě tak dlouho,
abych se mohl stát tím, kdo bude hlásat Tvou chválu?³⁵
Kdybys nebyla dokonalá, pak jistě by z Tvého
5/776 těla Pán Bůh všemohoucí své vlastní vtělení nevzal,
nepřijal by Tě k sobě – Ty byla jsi toho hodna.
Vždyť také Ježíš, Tvůj syn, když nad smrtí zvítězil mocně,
po svém vzkříšení slavném chtěl nejvyšší úctu vzdát Tobě:
do svého nebe Tě vznesl a dal Ti v něm nejvyšší místo,
10/781 abys s ním sdílela nebeský trůn. On umístil na něm
sebe sám – část z Tvého těla, jež zrozením stala se Bohem,

30 *De vetula*, v. 708. Vergilius, *Bucolica IV,4: Ultima Cumaei venit iam carminis aetas – Poslední věk již vzchází určený kúmskou věštbou* (v překladu H. Kurzové, Vergilius, *Zpěvy pastýřské*, Praha – Litomyšl 2004).

31 Editor skladby Paul Klopsch se touto otázkou zabývá v úvodní studii ke své edici (s. 78n) a mimo jiné konstatuje: „... urteilshafte Geister kaum jemals an Ovids Autorschaft geglaubt haben“ (s. 83).

32 Doklady (Pierre d'Ailly, Jean Gerson a další) přináší P. Klopsch v citované úvodní studii, s. 84 a dále a v poznámkách tamtéž.

33 Verše číslují od 1 vždy po 5 řádcích; v celku Pseudoovidiovy skladby jde o vv. III, 772–811, jak ukazují petitivá čísla vedle hlavní numerace veršů. Srv. pozn. 36.

34 Souhvězdí Panny, jehož nejjasnější hvězdou je Spica (Klas), bylo spojováno se starověkými panenskými ženskými božstvy, v křesťanství s Pannou Marií. (U Vergilia „iam redit et Virgo“ – *Bucolica IV, 6*; Ovidiova „Astraea“, *Metamorphoses I, 150*.)

35 Srov. Vergilius, *Bucolica IV, 53–54* (v překladu H. Kurzové, Vergilius, *Zpěvy pastýřské*: „Ó, kéž mi ještě zbude část dlouhého života k tomu, / a také dostatek hlasu, abych tvé vyzpíval skutky!“)

a totéž místo dá tělu, jež takto zrodilo Boha.
 A tak když Ježíš, část tvého těla, má na nebi místo,
 nemůže dopustit přece, že tvoje ostatní údy
 15/786 budou snad jinde. To by pak pocta, kterou ti vzdává,
 byla menší, protože celé tvé tělo by nešlo
 za svojí první částí, která je počátkem všeho.
 Není hodno velkého dárce svou dlaň zase zavřít,
 dokonalý má dokonalost; a nanejvýš mocný
 20/791 jistě nedá zmenšený dar té, již chce poctít,
 pozvednout vzhůru a povýšit slavně nad všechno tvorstvo.
 Tak byla povýšena a tak má i vstát. A bylo by chybou
 myslet si, že se v poslední dny to dění už skončí,
 tehdy, kdy všichni lidé, i dávno mrtví, zas vstanou:
 25/796 vždyť přece pro její tělo je obzvlášť významný důvod
 ke zmrtvýchvstání: to její ze sebe dalo vzniknout
 tělu našeho Pána, jež mělo vstát jako první,
 odtud pak zmrtvýchvstání se vztahuje i na nás lidi.³⁶
 Ale není to tak, že ona až do té doby
 30/801 zůstane na nižším stupni: Bůh o ní rozhodl dávno,
 před věky, že jí udělit hodlá tak velikou poctu,
 proto ji tedy nechtěl jen krůček po krůčku zvýšit,
 nýbrž vzal ji hned s sebou a ona s ním usedla na trůn.
 Svatá Panno, tam nás, kdo Tebe jsme pamětní, pomni,³⁷
 35/809 pro Krista, kterého veliká láska k nám přivedla Tebou.
 Vzdejme mu nyní chválu a slávu, neb od něho máme
 milost i blažený život, jenž nemá žádného konce.

Na rozdíl od skladby *De vetula* Husova polemika těmito verši nekončí. Dříve než ji autor uzavře, Pseudoovidiový verše komentuje:³⁸

Pohledte na tohohle pohana, který básnický vyjádřil pravdu o Slavné Panně, jaký je to teolog znalý Písma svatého! Kéž by nevědomí kněží přijali a pochopili jeho přesný výklad! Ačkoli Maria ještě nebyla na světě, on si přál, aby směl být hlasatelem a zvěstovatelem její slávy a chvály, a také jím byl!... Křesťanský kněz, proč nebereš na vědomí

³⁶ Srov. 1K 15,20–23.

³⁷ Hus zde vynechává tři verše citované skladby (k tomu podle kritického aparátu obou edic došlo i v některých rukopisech skladby *De vetula*) a dochází tak k vyšínutí z vazby: vztažné zájmeno *quem* originálu (v našem překladu „pro Krista, kterého“) nemá předmět, k němuž by se vztahovalo. *De vetula*, III, vv. 806–808: „illic cum fueris pro nobis tracta, trahendis / pro nobis te non pigeat suadere, quod ad se / nos trahat is per te, qui per te venerit ad nos“ („tam, kam jsi byla kvůli nám vzata, necht ti není obtížné přimlouvat se za nás, abychom i my byli takto vzati, aby nás k sobě vzal skrze tebe ten, jenž skrze tebe přišel k nám, lidem...“).

³⁸ *Polemica*, 127–128.

tohle pohana, který mluví z ducha božího? Kde je a odkud se vzala tvá důstojnost, jako by se všemohoucí Bůh rodil a bral na sebe lidské tělo z tebe? (...) Ty pyšný kněze, pohan Ovidius ukázal obtížnou a náročnou cestu vzhůru, a já si myslím, že tam svou zásluhou nevystoupíš a neusedneš, protože jsi plný hřichu – stejně jako já. Kéž bychom tam mohli vystoupit zbožnou myslí, abychom mohli dosáhnout milosti za hříchy přímlovami Panny.

Pokus o představení zdánlivě nesourodé jednoty Hus – Ovidius – Panna Maria uzavřeme slovy Husa samotného, mohou vlastně sloužit i jako souhrn tohoto výkladu:

Takže tímto vším jsi opovrhl a pyšně jsi se vzdálil od Paní. Vrat se tedy! Nechtěl jsem ti tady uvádět Augustina, Jeronýma, Anselma a další svaté – oni považují sebe samy za nehodné, aby tuto Paní chválili, ale uvedl jsem ti pohana Ovidia, abych tě tím víc zahanbil a ukázal ti cestu zpět ke správnému smýšlení.³⁹

Na těchto Husových slovech mějme dosti, jen pro přesnost je třeba dodat, že Hus svá závěrečná slova „*ke správnému smýšlení*“ rozvíjí předmětem: ke správnému smýšlení o tom, co znamená uctívat přeslavnou Panu: *ad veram sententiam de veneracione gloriosissime Virginis*.

prof. PhDr. Jana Nechutová, CSc.

Masarykova univerzita

Filozofická fakulta

Gorkého 63/14

602 00 Brno

nechutov@phil.muni.cz

---

³⁹ *Polemica*, 129. (*Ecce, istud tu sprevisti, a Domina superbiens recessisti. Ergo revertere! Augustinum, Ieronimum, Anselmum et alios sanctos nolui tibi adducere, qui se indignos ad laudandam ipsam Dominam reputant, sed adduxi tibi gentilem Ovidium, ut te magis confunderem et sic ad veram sententiam de veneracione gloriosissime Virginis revocarem.*)